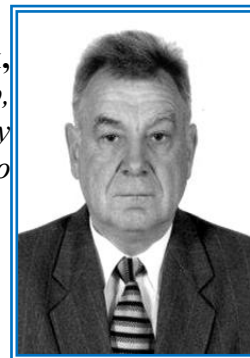

УДК 336.6

Данилюк Христина Василівна,
*магістрант економічного факультету
Івано-Франківського університету
права імені Короля Данила Галицького*

Щурик Михайло Васильович,
*доктор економічних наук, професор,
проректор Івано-Франківського університету
права імені Короля Данила Галицького*

ОНТОЛОГІЧНІ ТА ДУХОВНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДОРЕСУРСНОЇ СФЕРИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ЗРІЗ

У статті досліджується стан використання, збереження, покращення та охорони природних ресурсів. Досліджується взаємодія онтологічних і економічних законів у процесі відтворення природних ресурсів у Карпатському макрорегіоні. Доводиться, що первинною в процесі використання та охорони ресурсів природи є духовна, а не матеріальна субстанція. Обґрунтовується потреба відродження духовності в суспільстві, що є однією з передумов збереження життя на землі. Пропонується нова організація земельних господарств, яка спрямована на поліпшення і збереження земельних угідь. Пропонується довести екологічні стандарти земельних ресурсів Карпатського макрорегіону до вимог сталого розвитку. Обґрунтовується потреба відродження духовності в суспільстві, що є однією з передумов збереження життя на землі. Пропонується інтенсифікувати виховний процес, забезпечивши при цьому розвиток відповідних інституцій. Доводиться, що поліпшення використання, збереження, та охорона природних ресурсів стане об'єктивно можливою завдяки досягненню збалансованості між економічними і онтологічними законами.

Ключові слова: *духовне, матеріальне, земля, відтворення, розвиток, мораль.*

Постановка проблеми. Україна володіє значним природно-ресурсним потенціалом – земельним, водним, лісовим та мінерально-сировинним. За земельною площею наша держава є найбільшою країною Європи після європейської частини Росії, а за якісним складом ґрунтів та біопродуктивністю угідь – одна з найбагатших у світі. Висока природна продуктивність ґрунтового покриву визначає провідну роль земельного фонду як основного з найважливіших видів ресурсів економічного розвитку та національного багатства України.

Природно-ресурсний потенціал України, за результатами аналізу його стану, використовується не досить раціонально. Його інвестиційна віддача і внесок у прискорення соціально-економічного розвитку залишаються незадовільними. В Україні склалася незбалансована структура природокористування й управління соціально-економічним розвитком держави, яка є в цілому неефективною та екологічно небезпечною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Погіршення екології, загострення проблем виживання людства, надмірно виснажливе використання природних ресурсів все

частіше постають предметом дослідження багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних вчених.

Особливе місце при цьому відводиться земельним ресурсам аграрного сектора, які досліджують відомі вчені: В. Амбросов, В. Андрійчук, Л. Воробйова, В. Галанець, П. Гайдуцький, М. Гладій, Б. Данилишин, М. Долішній, Я. Коваль, Л. Корнійчук, В. Луцюк, М. Шурик та ін.

Дослідження, котрі стосуються земельних ресурсів сільського господарства вирізняються значним динамізмом та різними науковими напрямками й торкаються як матеріальних, так і духовних основ їх відтворення. Л. Корнійчук, В. Шевчук, Л. Воробйова, вивчаючи та узагальнюючи науковий здобуток відомих українських вчених-фізіократів М. Руденка та С. Подолинського зазначають, що ними процес відтворення землі пов'язується не лише з матеріальними, а й з духовними чинниками, з існуванням людства. Одним з проявів кризи в економічній думці, на їх переконання, є відрив від природних законів, тобто нехтування необхідністю враховувати природні закономірності економічного буття [3].

Наукові здобутки вчених засвідчують, що найважливішою причиною деструктивності відносин між гомосом і природно-ресурсним потенціалом є жадоба до грошей, які в умовах формування ринку для багатьох суб'єктів діяльності слугують основою життя, найбільшою цінністю.

Головними критеріями ефективності будь-якої економіки світу мають бути не прибуток і навіть не зростання ВВП, а здоров'я народу, поліпшення його трудової діяльності, збереження природи [3]. Саме в такому розрізі слід формувати в Україні цінності, що стосуються використання, збереження, покращення та охорони природних ресурсів.

Постановка завдання. Дослідити взаємодію онтологічних і економічних законів у процесі відтворення природних ресурсів у Карпатському макрорегіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поліпшення використання, збереження та охорона природних ресурсів стане об'єктивно можливим завдяки досягненню збалансованості між економічними і онтологічними законами, генези духовності.

Проблема використання духовності, як одного з критеріїв оцінки ефективності відтворення земельних ресурсів є відносно новим, малодослідженим явищем в науковому середовищі. На сьогодні нерозробленими залишаються системність та комплексність її імплементації як складової, завдяки якій забезпечується раціональне використання земель аграрного сектора [6].

Духовність як одна з найважливіших субстанцій життя людини на Землі має єдине начало. Йдеться про те, що кожний індивід наділений природними властивостями, які дають йому можливість формувати світосприйняття, котре може спрямовуватися для творіння добра чи зла.

Проголошення незалежності України у 1991 році стало знаковою подією в житті громадян, оскільки з'явилася об'єктивна можливість побудови української держави відповідно до багатівікового прагнення її корінного населення.

Крім економічних проблем важливою стала потреба формування майбутнього суспільства, яке б генерувалось на засадах духовності. Це стосується організації виховного процесу, основоутворюючими принципами якого є прищеплення сучасному й майбутньому поколінням духовних начал, які стосуються, насамперед, національної ідеї,

мови, державності, патріотизму, історичного минулого, бережливого і раціонального ставлення до національного багатства [4].

Нинішній стан відтворювального процесу в природоресурсній сфері в цілому по Україні та в Карпатському макрорегіоні зокрема, потребує прийняття кардинальних заходів в основу розвитку яких слід покласти духовний чинник.

Поліпшення використання, збереження, поліпшення та охорона природних ресурсів стане об'єктивно можливою завдяки досягненню збалансованості між економічними і онтологічними законами. Дослідження засвідчують, що інструментарій, який використовувався і продовжує нині використовуватись для досягнення єдності інтересів не є досконалим і в абсолютній своїй більшості забезпечувався за силовим, примусовим сценарієм. Мова йде про справляння суб'єктами діяльності, котрі завдають шкоду природно-ресурсному потенціалу штрафів, екологічних податків, інших фінансових санкцій. Причому з кожним роком суми, які отримують відповідні державні інститути за порушення вимог екології постійно зростають. Однак забрудненість природно-ресурсного потенціалу при цьому не зменшується. Таким чином механізм примусу, штрафних санкцій нині не можна вважати дієвим на шляху покращення використання та охорони природних ресурсів. Більш ніж очевидно, що потрібні більш радикальні, якісно нові механізми до збереження природно-ресурсного потенціалу [4]. Особливо важливим у даному контексті є земельний фонд нашої країни.

Земельні ресурси виступають територіальною базою розміщення народногосподарських об'єктів, системи розселення населення, а також основним засобом виробництва (в першу чергу сільського і лісового господарства). Всі землі України незалежно від їх цільового призначення, господарського використання і особливостей правового режиму відносяться до земельних ресурсів і складають єдиний земельний фонд держави.

Геополітичне положення України та її багатий земельно-ресурсний потенціал обумовлюють провідну роль земельного фонду, котрий слугує первинним фактором виробництва й своєрідним фундаментом економічного розвитку. Земельний фонд Карпатського регіону порівняно невеликий, але з урахуванням фізико-географічних особливостей є досить освоєним для ведення сільського господарства, оскільки рілля займає 62,8% в загальній площі сільськогосподарських угідь. Рілля розташована на природно погіршених різновидах ґрунтів, значна частина з яких є перезволоженою, заболоченою, з підвищеною кислотністю та високим рівнем еродованості.

Станом на 1 січня 2012 року в структурі земельного фонду Карпатського регіону переважали землі сільськогосподарського призначення, частка яких становила 50,7%. У гірській зоні регіону питома вага сільськогосподарських угідь не перевищує 35%, а ріллі – 16%. У табл. 1 подана інформація щодо складу сільськогосподарських угідь у Карпатському регіоні [2].

Таблиця 1

Склад сільськогосподарських угідь Карпатського регіону
(станом на 1 січня 2012 р.; тис. га)

	Усього	Сільськогосподарські угіддя				
		рілля	перелоги	багаторічні насадження	сіножаті	пасовища
Закарпатська	419,5	194,5		25,6	87,5	111,9
Івано-Франківська	503,6	378,4	8,6	15,5	69,2	31,9

Львівська	1052	729,5	0,5	21,5	143,3	157,2
Чернівецька	455	325,1		28,5	38,0	63,4
Разом по регіону	2430,1	1627,5	9,1	91,1	338	364,4

Як видно з табл. 1 найбільші площі сільськогосподарських угідь має Львівська область – 1052 тис. га. Для аграрного сектору цього регіону характерним є висока питома вага ріллі в складі сільськогосподарських угідь.

Дослідження засвідчують, що земельний фонд Карпатського регіону щодо агровиробничих властивостей має невеликий природно-ресурсний потенціал. Гористий та передгірний рельєф місцевості часто слугує причиною надмірного змиву і розмиву ґрунтів. Крім того малими є площі природних пасовищ, що є однією з причин занепаду тваринництва. Низька якість ґрунтів і зумовлена нею невисока потенційна родючість часто слугують причиною недостатнього розвитку сільськогосподарського виробництва.

Крім цього на особливу увагу заслуговує сформована структура сільськогосподарських угідь, яка на наше переконання не є конструктивною і придатною збереження і охорони сільськогосподарських земель.

Як відомо, земля – основний ресурс сільськогосподарського виробництва. Водночас вона забезпечує умови для функціонування інших сфер національної економіки. Земельні ресурси універсальні, адже завдяки їх використанню формується близько 95 % загального обсягу продовольчого фонду і дві третини товарів споживання. Саме тому потреба раціонального використання земельних ресурсів залишається вкрай актуальною.

Особлива роль при цьому належить якості земель, родючості, котра генерується завдяки внесенню добрив. Недостатні обсяги їх внесення призводять до погіршення стану ґрунтів, знижується продуктивність. Під впливом численних обробок ґрунтів важкою технікою погіршується їхній водно-повітряний режим, що також негативно позначається на родючості. Поліпшення стану використання та збереження земельних ресурсів у Карпатському регіоні потребує, крім цього активізувати інвестиційні процеси, залучити в аграрний сектор інвестиції природоохоронного призначення котрих нині явно замало (табл. 2). Безпосередньою метою природоохоронних інвестицій не є отримання прибутку, а є одержання суспільного блага, що не може бути привласнено окремим індивідом і буде використано всіма членами суспільства.

Таблиця 2

**Капітальні інвестиції підприємств, установ, організацій
на охорону та раціональне використання
природних ресурсів (тис. грн.) [2]**

	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Закарпатська	9879,3	8436,6	11971,5
Івано-Франківська	136851,1	106125,0	55155,9
Львівська	87603,4	97006,9	64043,9
Чернівецька	8447,9	18581,9	7774,7

За даними табл. 2 за останні 3 роки (2010 – 2012 рр.) в досліджуваному макрорегіоні має місце зниження обсягів надходження інвестицій для потреб природоохоронної діяльності та організації використання природних ресурсів на засадах сталого розвитку. Дослідження засвідчують також, що потреба в інвестиціях, спрямованих

на охорону, збереження та відновлення природоресурсного потенціалу, покращення екології покривається лише на третину від загальної потреби.

Інвестиції у сферу природоохоронної діяльності мають бути спрямовані на впровадження екологічно безпечних виробництв, систем переробки відходів життєдіяльності, реконструкції об'єктів, які завдають значної екологічної шкоди навколишньому середовищу.

Аналіз стану довкілля в Карпатському макрорегіоні та його динаміка в процесі структурної перебудови дозволяє стверджувати, що тут нині мають місце серйозні екологічні проблеми, котрі потребують негайного вирішення. У багатьох населених пунктах макрорегіону рівень забрудненості повітря на порядок перевищує встановлені стандарти. Погіршується стан природоохоронної інфраструктури, постачання населення питною водою, про що засвідчує зростання захворюваності жителів і підвищення рівня смертності. Знижується ефективність заходів щодо забезпечення безпечного зберігання токсичних відходів. Обсяг забруднень і ресурсомісткість в декілька разів вищі, ніж в країнах-членах ЄС.

Загальний фон забруднення формується за рахунок внутрішніх і транзитних джерел. Внутрішніми джерелами забруднення є великі промислові підприємства, агропромислові і фермерські господарства, комунальні водопровідно-каналізаційні системи. Тому питання утилізації відходів зараз стає дуже важливим. У табл. 3 приведені дані динаміки утилізації відходів у Карпатському макрорегіоні за 2010 – 2012 роки.

Таблиця 3

Утилізація відходів у Карпатському регіоні (тисяч тонн)

	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Закарпатська	13,9	11,8	7,1
Івано-Франківська	605,1	374,0	530,6
Львівська	48,2	186,5	170,4
Чернівецька	32,9	48,2	117,7

Як видно з табл. 3 найвищий рівень утилізації відходів спостерігаються в Івано-Франківській області, найнижчий – в Закарпатській області. Екологічна небезпечність відходів перетворила їх на небезпечний фактор забруднення навколишнього середовища. В Україні практикується планово-регулярне вивезення сміття. Найчастіше відходи вивозять на спеціальні полігони – сміттєзвалища, де вони піддаються анаеробній деградації. Цей метод утилізації відходів є традиційним і на 65% дешевший від інших способів їх переробки [2].

В останні роки особливого значення набувають заходи боротьби з забрудненням і засміченістю сільськогосподарських земель. Джерела забруднення сільськогосподарських угідь вирізняються своєю різноманітністю. Це відходи промислових підприємств, теплових електростанцій, побутові відходи та сміття домогосподарств. Зрозуміло, що недостатня їх переробка негативно впливає на врожайність сільськогосподарських культур. Загрозливих масштабів у Карпатському макрорегіоні набули водна ерозія землі та надмірне окислення ґрунтів.

Запобігти водній ерозії ґрунтів регіону можливо завдяки впровадженню полезахисних насаджень, застосуванню сівозмін, які сприяють захисту ґрунтів. Механічний обробіток ґрунту слід здійснювати відповідно до особливостей рельєфу, де розміщена земельна ділянка. На еродованих землях доцільним є збільшення внесення

органіки. У зимовий період слід забезпечити організацію регулювання процесу танення снігу.

За даними Інституту землеустрою Української академії аграрної наук, площа еродованих земель у Карпатському макрорегіоні за останні роки зросла більш як у 3 рази (з 215,3 до 719,7 тис. га) [2]. Це найвищі показники темпів деградації ґрунтового покриву в Україні. Найбільше уражені орні землі: кількість еродованої ріллі в аграрному секторі досліджуваної території вже становить 40,5%. Причини такого негативного явища викликані значною мірою деструктивами господарської діяльності: нераціональною структурою господарських угідь, інтенсивним вирубуванням лісів, безсистемним випасанням худоби на схилах, невиконанням елементарних протиерозійних заходів. В останні роки значно скоротилися обсяги внесення у ґрунт як органічних, так і мінеральних добрив.

Треба сказати, що забруднення сільськогосподарських угідь позначається не лише на земельних ресурсах. Ми повністю поділяємо думку У. Бека, що погіршення екології – це проблема не тільки навколишнього середовища, а й суспільства, людини, її історії, умов життя, ставлення до світу й реальної дійсності, її культурних і політичних поглядів [5].

Дослідження засвідчують, що деструктивні процеси, котрі мають місце у побудові взаємовідносин між суспільством і природними ресурсами, спричинені певною мірою домінуванням матеріальних інтересів над духовними. Йдеться про те, що нинішня організація використання природно-ресурсного потенціалу спрямовується, в основному на задоволення матеріальних потреб, без урахування збалансованості інтересів, які генеруються економічними та онтологічними законами. Такі засади розвитку можуть стати причиною незворотних, катастрофічних результатів перспективи відтворення природних ресурсів, прояви яких є вже відчутними нині. Передусім це стосується погіршення екології, зростання засміченості та забрудненості лісових і водних ресурсів, земель сільськогосподарського й несільськогосподарського призначення, усього довкілля. При цьому одночасно посилюючи депопуляційні процеси флориністики і фауністики. З кожним роком в Україні зменшуються землі, зайняті лісами, сільськогосподарськими угіддями. Збільшується також кількість населених пунктів, які відчувають нестачу води. Ці та інші складнощі потребують запровадження в Україні якісно нових засад використання, збереження, поліпшення та охорони природних ресурсів.

Запровадження нових взаємовідносин між гомосом і природно-ресурсним потенціалом, усім навколишнім середовищем є достатньо складним і тривалим процесом. Джерело наших успіхів – неосяжні природні багатства. Та хоч би якими великими вони не були, з часом вони виснажуються [1]. Саме тому сьогодні назрілою є гостра потреба змінити ставлення людини до природи. Зазначене потребує перебудувати цінності, котрі домінують сьогодні в суспільстві й підпорядковані виключно генезі матеріальної субстанції. Йдеться про революцію, нетрадиційне світосприйняття в основі формування якого в якості первинного покладається духовна, а не матеріальна субстанція.

Прищеплення суспільству духовності є багатогранною проблемою, що стосується не лише використання та охорони природних ресурсів, які нині, як зазначалось раніше завдяки поклонінню деформованим цінностям швидко знищуються. Багато з них вже зникло з лиця Землі і не може бути відновлено в первісному вигляді. Завдання полягає в призупиненні процесів деградації, котрі генеруються людиною для досягнення, часто за рахунок нищення природи власних меркантильних, споживацьких інтересів. Альтернативою такому розвитку можуть стати прищеплення соціуму духовних цінностей.

Духовність, як одна з найцінніших властивостей соціуму не може існувати без створення в країні духовних інститутів, інституцій, формування потреби жити в гармонії з природою, фауністикою й флориністикою тощо [1].

Досягнення означеного потребує створення державної програми генези в суспільстві духовності, моралі, цінностей, які забезпечуватимуть органічне поєднання матеріальних і духовних інтересів не пригнічуючи при цьому розвиток людини на землі.

Висновки. Бурхливий процес світового економічного розвитку породив безвідповідальне ставлення людей до природи. Розорюючи степи, забруднюючи струмки і ріки, людина безповоротно порушувала рівновагу природних екосистем.

Прагнення людини забезпечити свої матеріальні потреби, особливо за останні два десятиріччя призвело до надмірної експлуатації, знищення природно-ресурсного потенціалу, компоненти якого слугують сировиною для виробництва матеріальних благ. При цьому часто досягнення матеріальних інтересів забезпечувалось порушуючи закони онтології. З кожним роком посилюється дисбаланс, пов'язаний із використанням природних ресурсів про що засвідчує надмірне зменшення ресурсного потенціалу компонент природи, погіршення екології, загострення завдань, пов'язаних із виживанням людства. Порушення балансу довкілля, природних ресурсів уже нині призводить до посилення катаклізмів, катастроф, зникнення з землі багатьох видів рослинного і тваринного світу.

При цьому на особливу увагу заслуговують засади сталого розвитку. Цей документ, який сформований світовою спільнотою слугує дороговказом розвитку для теперішніх та майбутніх поколінь земель.

Важливим кроком на шляху до запровадження засад сталого розвитку має стати розробка програми, яка би зобов'язувала кожний регіон, населений пункт, громадянина України приймати безпосередню участь у заходах, спрямованих на оптимізацію використання ресурсів природи, їх збереження, поліпшення та охорону. Йдеться про те, що кожен член суспільства повинен знати, володіти та віднайти своє місце у процесах запровадження нової моделі відтворення ресурсів природи.

Зокрема, в областях Карпатського макрорегіону найважливішими напрямками, спрямованими на поліпшення природи, усього довкілля є зменшення викидів шкідливих речовин у атмосферу.

Незаперечним є також переконання, що досягненню гармонії відносин людини з довкіллям мають слугувати найрізноманітніші напрямки людської думки та дії, а екологічна культура тут має посідати своє належне місце.

На наше глибоке переконання функціонування в Україні та багатьох інших країнах світу моделі економічного зростання, сировинною базою якої є природно-ресурсний потенціал позбавлена перспектив розвитку. Йдеться про її відсталість, вичерпність, бездуховність та потребу негайної заміни, оскільки постає проблема виживання людства на землі.

Список використаних джерел

1. Горкіна Л. Кооперація у контексті ліберально-демократичної концепції модернізації суспільства / Л. Горкіна // Економіка України. – 2011. – №4. – С. 4-15.
2. Довкілля Івано-Франківщини у 2012 році / Головне управління статистики в Івано-Франківській області / [відпов. за вип. Л. О. Зброй]. – Івано-Франківськ, 2013.
3. Канцуров О. Інституціоналізм як теоретико-методологічні засади сучасних реформ / О. Канцуров // Економіка України. – 2011. – №5. – С. 15-22.

4. Колодко Гж. Неолиберализм и мировой экономический кризис / Гж. Колодко // Вопросы экономики. – 2010. – № 3. – С. 56–64.
5. Луцюк В. У людства є шанс вижити / В. Луцюк // Дивосвіт. – 2011. – №3(39). – С. 5-9.
6. Тарасевич В. Идеологічні доктрини: цивілізаційні аспекти і національний колорит / В. Тарасевич // Економіка України. – 2012. – №3. – С. 4-13.

**Щурик М. В., Данылюк К. В. Онтологические и духовные принципы
воссоздания природоресурсной сферы: региональный срез**

В статье исследуется состояние использования, сохранения, улучшения и охраны природных ресурсов. Исследуется взаимодействие онтологических и экономических законов в процессе воспроизводства природных ресурсов в Карпатском макрорегионе. Доведено, что первичной в процессе использования и охраны ресурсов природы является духовная, а не материальная субстанция. Обосновывается потребность возрождения духовности в обществе, которое является одной из предпосылок сохранения жизни на земле. Предлагается новая организация земельных хозяйств, которую следует направить на улучшение и сохранение земельных угодий. Предлагается довести экологические стандарты земельных ресурсов Карпатского макрорегиона до требований устойчивого развития. Обосновывается потребность возрождения духовности в обществе, которое является одной из предпосылок сохранения жизни на земле. Предлагается интенсифицировать воспитательный процесс, обеспечив при этом развитие соответствующих институций. Доведено, что улучшение использования, сохранения, и охрана природных ресурсов станет объективно возможной благодаря достижению сбалансированности между экономическими и онтологическими законами.

Ключевые слова: *духовное, материальное, земля, воссоздание, развитие, мораль.*

**Shchuryk M. V., Danyliuk H. V. Ontological and spiritual principles of recreation of
prirodoresursnoy of sphere: regional cut**

The state of the use, maintainance, improvement and guard of natural resources is probed in the article. Co-operation of ontological and economic laws is probed in the process of recreation of natural resources in the macroregion of Carpathians. It will be that primary in the process of the use and guard of resources of nature is a spiritual, but not material substance. The requirement of revival of spirituality is grounded in society which is one of pre-conditions of maintainance of life on earth. New organization of the landed economies is offered, what spryamovona on an improvement and maintainance of the landed lands. It is suggested to take the ecological standards of the landed resources of macroregion of Carpathians to the requirements of steady development. The requirement of revival of spirituality is grounded in society which is one of pre-conditions of maintainance of life on earth. It is suggested to intensify an educate process, providing development of proper instituciy here. It will be that improvement of the use, maintainance, and the guard of natural resources will become possible due to achievement of balanced between economic and ontological laws.

Key words: *spiritual, material, earth, recreation, development, moral.*

